

Selçuklular Dönemi

Tıp

Hakîm (filozof) ile hekim (tabib/doktor)

- Hakîm (filozof) ile hekim (tabib/doktor) arasında kaynağı çok eskilere dayanan köklü bir ilişki vardır.
- Geçmişte felsefe ve tıpla meşgul olanlar mal (servet) değil, olgunluk (kemal) peşinde koşmuş ve evrenin sırlarına ulaşmaya çabalamıştır.
- Filozoflar bunu düşünce (tefekkür) yoluyla, hekimler ise insan vücudunun muhteşem düzenine bakarak yapmıştır.

“Felsefe bir ağaç gibidir; kökleri metafizik, gövdesi fiziktir.
Gövdeden çıkan dallar da bütün bilimlerdir.

Bunlar da
üç dalda
toplanabilir

Hekimlik

Teknik

Ahlak

Devrin hekimlerin vardıkları temel düşünceler: “felsefeyi tababete, tababeti felsefeye sokmalıdır”,

“Bir hekim aynı zamanda filozof olursa ilahlar seviyesine yükselir” sözleriyle felsefenin tıptaki rolünü vurgulamıştır.

“Hekimlerin büyük kısmı serveti erdemden üstün tuttuğundan, tıp sanatı insanın faydasına değil, mal kazanmaya yarar. Bu durumda kimse beceri sahibi bir hekim olamaz. Çünkü insanın hem zengin olması hem de tıpta yüksek mertebeye erişip şeref kazanması mümkün değildir. Birinden birini seçmek lazımdır.

Derin hekimleri zenginliği küçük görmekle kalmamış, ruh ve beden sükûnetini, bedensel dengeyi aramış ve bu amaçla oburluktan, erotik yönelimlerden uzak durmuş, perhiz yapmış, kanaatkârlığı tercih etmiştir..

Tıp tahsili için önce felsefe, sonra da tıpta tecrübe ve beceri kazanmak gerekir.

BÜYÜK SELÇUKLULAR DÖNEMİ

- 744'te dağılan Göktürk imparatorluğunun bir parçası olan Oğuzlar, Samanoğullarının egemenliği altındaki Maverâünnehir, Harezm, Horasan bölgelerine, sınır güvenliğini sağlamak için bağımsız gruplar halinde yerleştirilmişse de, aralarında çıkan anlaşmazlık sonucunda Selçuk bey, kendine tabi olanlarla birlikte Ceyhun kıyılarına göçmüştür.
- Selçukluların 1040'ta Gaznelilere karşı kazandığı Dandanakan savaşından sonra kurulan Büyük Selçuklu devleti, çok geniş topraklara (Orta Asya, Hindistan, İran, Irak, Suriye, son olarak Anadolu) egemen olmuştur.
- Karahanlılardan [84-1212] Selçuklu devleti, onun kolları ve parçalanmasından doğan devletler Abbasi-Arap-İslam medeniyetleri çerçevesinde kalmıştır.
- Selçuklu döneminde Fars kültürü de etkili olmuştur. Osmanlılara kadar İslam medeniyetinde Türk unsurunun ve tesirlerinin büyük bir yer işgal etmediği açıktır. Osmanlıların ortaya çıkışıyla Türk-İslam terkihi meydana gelmiştir.
- Akdeniz'in etrafındaki terkiplerde olduğu gibi bu sentezde de en belirgin unsur dildir. Ancak bu sefer dil Osmanlı Türkçe'si olmuştur.

Selçuklu dârüşşifâları, bakımevleri ve hamamları

- Büyük Selçuklu devleti döneminde hükümdarlar, hâkim oldukları topraklarda dârüşşifâlar, bakımevleri ve hamamlar yaptırmışlardı.
- Bunlar arasında, Alp Arslan'ın [1029-72] Nişâbur'da;
- Melikşah'ın, kardeşi Suriye Selçuklu meliki Tutuş [1062-95] adına Bağdat'ta (Bîmâristân-ı Tutuşî);
- Suriye Selçuklularından Dukak [1098-1104] ve Nureddîn Mahmûd Zengi'nin Şam'da [1154];
- Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Kahire (Selâhî Dârüşşifâsı) [1182], Fustat ve Akka'da [1187];
- Sultan Sancar döneminde [1118-57] vezir Ahmed Kâşî'nin, Ebher, Zencan, Gence ve Arran'da;
- Kirman Selçuklularından Melik Turan Şah [1085-97] ve Melik Muhammed'in [1142-56] Berdesir'de;
- Atabey Müeyyedüddîn Reyân'ın [1156-81] Berdesîr'de (Mâristân-ı Derb-i Habîs); Mücahiddîn Kaymaz'ın Musul'da, Dicle nehri kenarındaki külliyesi içinde [1176];
- Erbil atabeyi Muzafferüddîn Ebû Sa'id Gökbörü'nün [1156-1232] Erbil'de;
- Salgurlu atabeyi Muzaffer Ebû Bekr bin Sa'd'ın [1226-60] Şiraz'da,
- veziri Ebû'l-Mefâhîr Mes'ûd Şiraz'ın Bâzâr-ı Büzürg civarında;
- Kutluğ Türkan hatunun [1271-81] ise Kirman'da yaptırdığı dârüşşifâlar sayılabilir

Şifalı Su Kaynakları

- “Selçuklular, salık hizmetlerini yürütmek için sadece hastane yapmayı yeterli görmemişler, nerede sıcak ve şifalı bir su kaynağı bulmuşlarsa orayı derhal imar ederek bu sulardan istifadeyi düşünmüşlerdir.”

- Büyük Selçuklularda vakıflara balı olarak kurulan Selçuklu hastanelerine “bimaristan” adı verilmekteydi.
- Anadolu Selçuklularında bunun adı “Daru’- ifa” ve “Daru’s-Sihha” olmutur. Bazı yerlerde bu görevi “Daru’l-Âfiye” adıyla bilinen hastaneler yapmaktaydı.
- Yine hastanelerde her çeşit yolcu ırk, din ve kimliğe bakılmaksızın tedavi edilmekteydi. Ayrıca akıl hastaları için “Tımarhane” adıyla bilinen yerler kurulmuş, insanların huzuru için her türlü tedbir alınmıştı.
- Bundan baka ordu içinde seyyar hastaneler bulunmaktaydı ki, bunlar 200 civarında bir deve katarının sırtında taşınabilmekteydi. Bu sosyal tesislerden baka yalılar ve yetimler için bakımevleri bulunmaktaydı. Yalıların barındığı bu evlere “Daru’l-Aceze” yetimlerin kaldığı yerlere de “Daru’l-Eytam” adı verilmekteydi.
- <http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2016/01/selcuklu-donemi-turklerde-sosyal-ve-ekonomik-hayat.pdf>

Salgınlar ve Enfeksiyonların Yayılması

- Selçuklular döneminde, kaynağını dış ülkelerden veya Anadolu'dan alan çok sayıda salgın meydana gelmiştir.
- Salgınlar genellikle askeri seferler, kuşatmalar ve kıtlık sonucunda direncini kaybeden toplumlarda ortaya çıkmıştır.
- I. Süleyman Şah zamanında [1078] İstanbul'da başlayan veba salgınında 4 ay içinde 160 bin; I. Haçlı seferinde [1098] Antakya'nın kuşatılması sırasında yalnız Frank ordusundan 100 bin kişi ölmüştür.

Danişmendli hükümdarı Melik Muhammed'in [ö. 1143] Malatya'ya egemen olduğu dönemde şehirde önce kümes hayvanlarını sonra da -başta küçük çocuklar olmak üzere- çok sayıda insanı öldüren bir salgın olmuştur.

- I. Me'sûd zamanında [1153], Çukurova seferi sırasında, Konya ve Selçuklu ordusunda; II. Kılıç Arslan döneminde [1178] Suriye, Irak, Diyarbakır ve Ahlat'da kuraklık sonucunda başgösteren kıtlığın ardından veba ortaya çıkmış, halk cenazeleri defnetmeye yetişememiştir.
- III. Haçlı seferi sırasında [1189] sıcaklık ve açlık sonucunda ortaya çıkan veba dolayısıyla Frank ordusu büyük kayıplar vermiştir.
- Alâeddîn Keykûbâd döneminde [1221] Konya'da, 1244'de Malatya'da, 1259'da Suriye ve Anadolu'da meydana gelen kıtlığın arkasından başlayan Moğol kuşatmaları sırasında, açlık sebebiyle, Mardin ve Meyyafarikin'de (Silvan) ortaya çıkmış ve büyük tahribata yol açmıştı.

Salgınlar tabiatüstü güçlerle açıklanmaya çalışılmış, korunma ve tedavi amacıyla maddi-manevi metotlara başvurulmuştur.

- Hıristiyan dünyasında kurban, büyü, tılsım, dini ayinler ve azizlerden medet umulmuş, İslam dünyasında ise Hz. Muhammed'in "vebalı yere girmemeyi, o ortamda ise dışarıya çıkmamayı" tavsiye eden hadisi ile karantina tedbirleri alınmıştır.
- Hastalık etkeni bilinmediği için bazı ilaç denemeleri dışında batıl yollara başvurulmuştur.

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİ

- Başlangıçta Büyük Selçuklu devletinin batıya uzanan bir kolu gibi hareket eden, ancak zamanla ondan bağımsızlaşarak kendi kimliğini bulan Türkiye Selçuklularının tıbbı sadece devleti kuran Türklere ait olmayıp yüzyıllardır süregelen bilgi ve tecrübelerle gelişen bilimsel İslam tıbbının Selçuklu coğrafyasındaki uzantısıdır.
- Alp Arslan'ın 1071 Malazgirt zaferinden sonra başlayan Türk göçleriyle kısa zamanda çehresi değişen ve XIII. yüzyılın sonuna doğru dünya Türk nüfusunun en az üçte birini barındıran Anadolu kısa zamanda Türk vatanı olmuştur. Öyle ki, bu dönemde Avrupa dahi Anadolu'ya Türkiye denmeye başlamıştır.

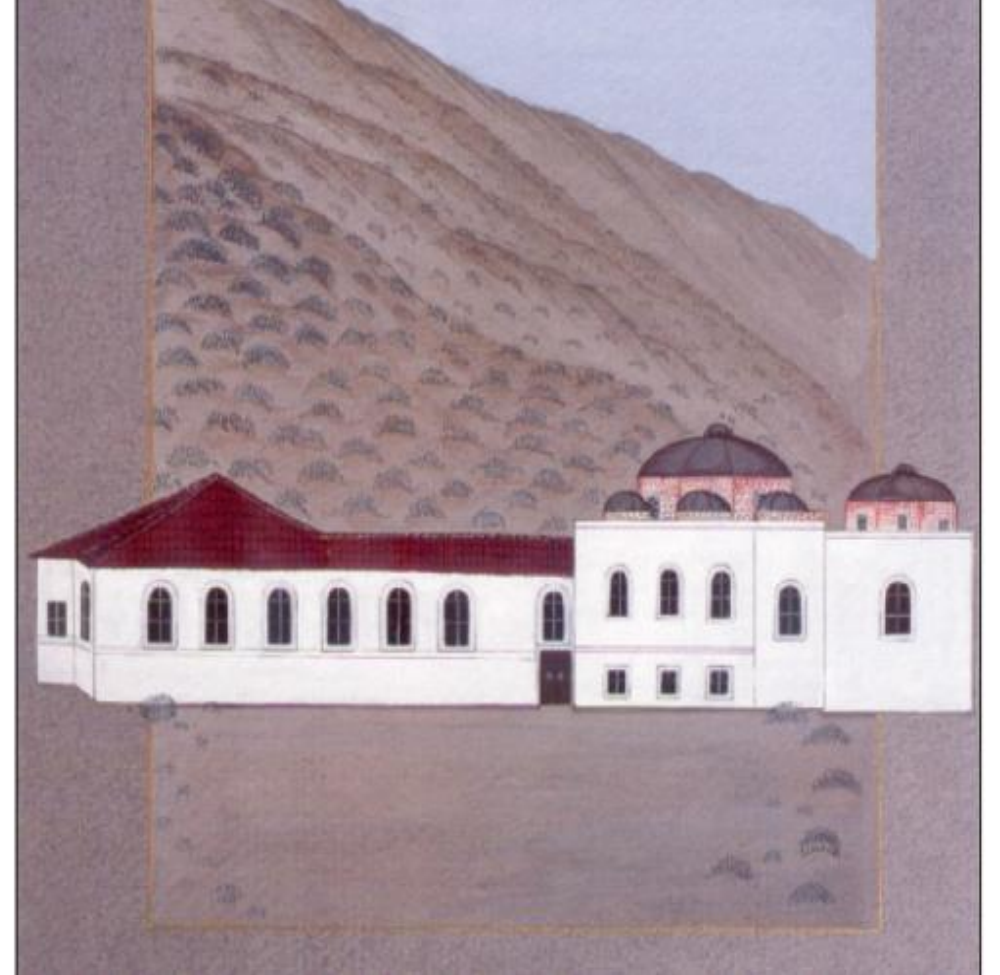
KAPLICALAR VE SELÇUKLU

- Jeolojik yapısı sebebiyle şifalı sular yönünden zengin olan Anadolu'da, Homeros, Galenus, Strabon gibi antik dönem yazarlarının bahsettiği kaplıcalardan tedavi amacıyla faydalanılmıştır.
- Roma ve Bizans'tan kalma yüzlerce sıcak su kaynağı Türkiye Selçuklu devleti zamanında işletilmiş ve yenileri yaptırılmıştır.

SELÇUKLULARDA KONYA ILGIN KAPLICALARI

- XIV. yüzyıl yazarlarından Omarî'nin bildirdiğine göre, Anadolu'da halkın çeşitli dertlerine şifa bulmak için gittiği 300'den fazla kaplıca vardı.
- Bunların en meşhuru, Alâeddîn Keykûbât tarafından, Romalı İustinianus döneminden beri bilinen sıcak su kaynakları üzerinde yaptırılan İlgin kaplıcası idi [1236].
- Günümüze kitabeleriyle birlikte ulaşan bu kaplıca, kubbelerinin altında birer havuz bulunan 2 hamamdan ibarettir.
- Bundan başka, Ankara'da Haymana ve Kızılcahamam, Eskişehir'de Çardak [1175], Erzurum'da İlica, İzmir'de Agamemnun, Kırşehir'de Karakurt [1135], Kütahya'da Yoncalı [1233], Havza'da Kızözü/Aslanagzı [1256] ve Ayaş'ta Karakaya kaplıcaları vardı.

SELÇUKLULARDA HİJYEN YIKANMANIN SAĞLIK ÜZERİNDEKİ ÖNEMİ

- Selçuklular döneminde inşa edilen sağlık eserleri arasında hamamlar da önemli bir yere sahiptir.
- Vakıf olarak kurulan hayır kurumlarının yanı sıra, sultanlar ve devlet adamları tarafından, umuma mahsus çok sayıda hamam inşa edilmiştir.
- Darüşşifa: Şifa yurdu, sağlık yurdu,
- Darüssıhha: hastane, Darülvilade: Fakir kadınları doğurtmaya yarayan hastane, Darülmecanin: Akıl hastanesi,
- Daru'r-rahane: Eczane,
- Görüleceği üzere hastaneler ve sağlık kurumları çok değişik adlarla anılmıştır. Genelde kullanılanları Darüşşifa, Bimaristan ve Maristan olmuştur. Bugün kullandığımız hastane adı da ilk defa 1843'te bezmi alem Valide Sultan'ın İstanbul Yenibahçe'de yaptırdığı Gureba hastanesinde kullanılmıştır

HASTAHANELER (DÂRÜŞŞİFÂLAR)

- Anadolu Selçukluları döneminde, hemen her şehirde dârüşşifâ, dârüssihha, bîmâristan adıyla hastahaneler açılmıştır. Genellikle hükümdar ailesi tarafından yaptırılan dârüşşifâlar büyük vakıflarla beslenmiş, devlete yük olmadan uzun süre faaliyet gösterebilmiştir.
- Tedavinin ücretsiz yapıldığı bu kurumlarda hekimler, cerrahlar, kehhaller, eczacılar ve hizmetli grubu görev yapmıştır.
- Tıp tarihinde önemli bir yere sahip olan bu hastahaneler, Anadolu Selçuklularının yüksek medenî seviyesinin en önemli göstergesidir.

Uzun asırlar boyunca bugünkü hastane terimini karşılayan "bimarhane" kelimesinin zaman içerisinde anlam kayması sonucu aslında yaraların tımar edilmesi yeri olan "tımarhane" gibi cerrahi bakım merkezlerinden sadece akıl hastalarının bulundurulduğu yer anlamını kazandığı kabul edilmektedir.

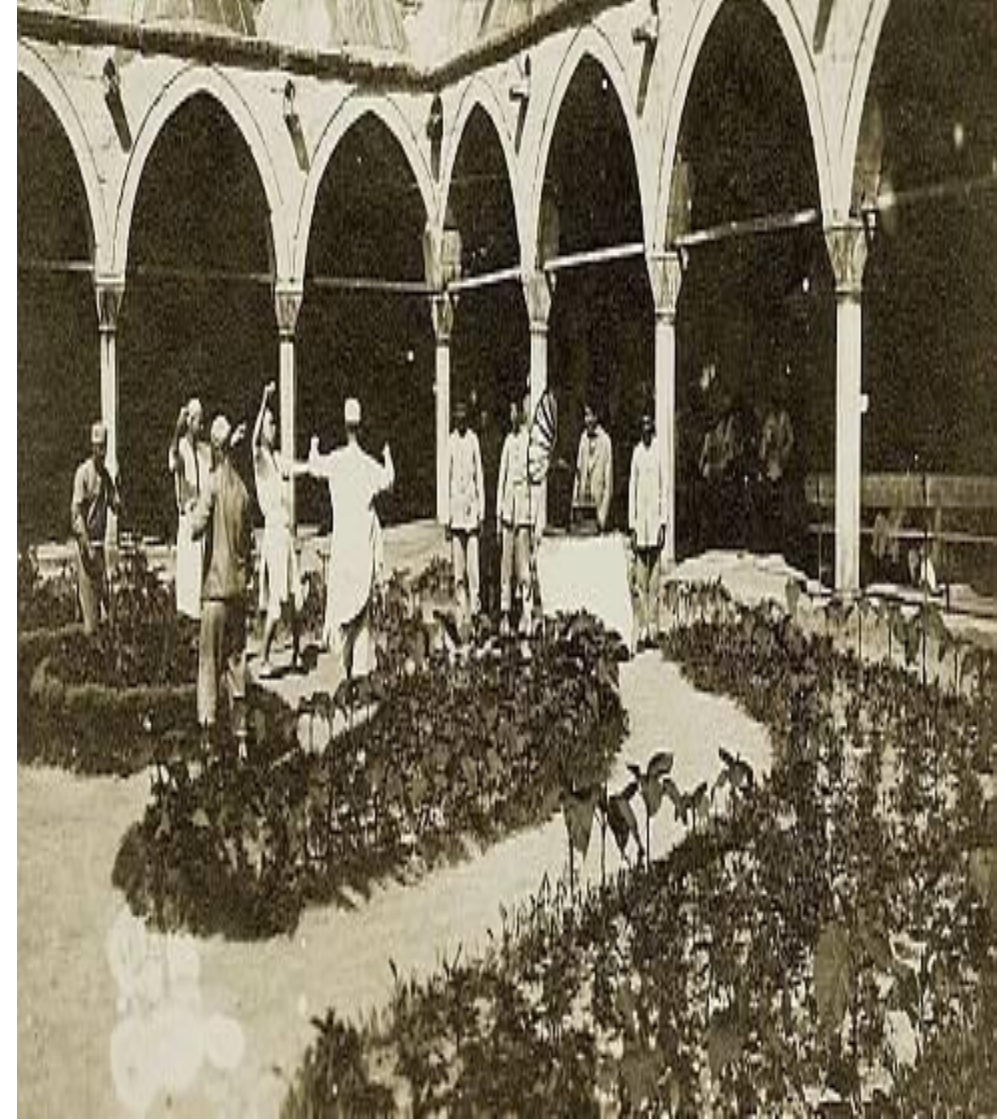
- Bimarhane Farsça bir sözcük, "bimar" hasta demek, "hane" ise bildiğiniz gibi "ev" demek; yani aslında hastahane demek.
- Maristan, bimaristan, bimarhane hatta darüşşifa aynı şeyi, genel bir hastaneyi ifade etmek üzere kullanılan farklı karşılıklar.
- 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarından itibaren eski darüşşifa binaları, yalnızca akıl hastalarını muhafaza etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır.
- Bu tarihlerden itibaren "bimarhane" kavramının yalnızca delilerin konulduğu mekânı ifade eder şekilde kullanılır olduğunu görüyoruz.

İLK BİMARHANE TESİSLERİ

İlk İslam bimarhanesi Hendek savaşı sırasında seyyar savaş hastanesi olarak kurulmuştur. Savaşta yaralananların müdahalesinin yapıldığı bu bimarhanelerden sonra ilk tam teşekküllü hastane 707 yılında Emevi Halifesi Velid b. Abdulmelik tarafından yaptırılmıştır. Buraya hekimler tayin edilmiş ve maaş bağlatılmış, cüzamlıların ve akıl hastalarının tecrit ve tedavi edildiği odalar yaptırılmıştır. İslam ülkelerinde ilk defa akıl ve beden hastalıklarının tedavisine özgü hastaneler bu dönemde gelişmiştir.

Selçuklular döneminde genel bimarhanelerden başka sadece akıl hastalarının tedavisiyle uğraşan birimler de kurulmuştur. Bunlardan en önemlileri Afyon dolaylarında Karacaahmet Tekkesi, Burdur yakınlarında Onacak'taki Melek Dede Türbesi'dir. Ayrıca Erzurum civarında şimdiki adı "Deli Baba" olan köyde akıl hastalarının tedavisiyle uğraşan tekkeler olduğu bilinmektedir. İspanya kralının elçisi Klavijo'nun günlüğünde, Semerkant'a giderken buradan geçtiği, buradaki dervişlerin hastalara telkin ve meşguliyet tedavisi ile şifa dağıttığını yazdığı görülmektedir.

Büyük kısmı günümüze ulaşan Türkiye Selçukluları dönemi dârüşşifâları şunlardır:

- Mardin, Necmeddîn İlgazi Mâristânı [1108-22] Artuklu sultanı Necmeddîn İlgazi tarafından başlatılan, vefatından sonra kardeşi Eminateddîn İlgazi tarafından tamamlanan külliye, cami, medrese, hamam, çeşme ve mâristândan meydana gelmiştir. Mâristân, hamamın güneyine yapılmıştır.
- Cami, medrese, hamam ve çeşmesi harap da olsa günümüze ulaşmıştır.
- Mardin, Necmeddîn İlgazi Mâristânı [1108-22] Artuklu sultanı Necmeddîn İlgazi tarafından başlatılan, vefatından sonra kardeşi Eminateddîn İlgazi tarafından tamamlanan külliye, cami, medrese, hamam, çeşme ve mâristândan meydana gelmiştir. Mâristân, hamamın güneyine yapılmıştır. Cami, medrese, hamam ve çeşmesi harap da olsa günümüze ulaşmıştır.

Kayseri, Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Mâristânı [1206]

- Türkiye Selçuklularının Anadolu'da yaptırdığı ilk sağlık kuruluşudur. Selçuklu hükümdarı Gıyâseddîn Keyhüsrev, genç yaşta vefat eden kız kardeşi Gevher Nesibe sultanın vasiyeti üzerine, batısında dârüşşifâ (şifâiye), doğusunda tıp medresesi (gıyâsiye) bulunan bu kompleksi inşa ettirmiştir.
- Birbirine 1,5x11 m'lik koridorla bağlanan binalardan dârüşşifâ 40x42 [1680 m²], medrese ise 28x40 m [11200 m²] boyutlarındadır. Her ikisi de, ortasında havuzu olan, sivri tonozlu revaklarla çevrili açık avlulu, 4 eyvanlı plan şemasına sahiptir.
- Avlu çevresindeki odalar dışında, dârüşşifânın batı duvarında yer alan ve son kazılarda ortaya çıkarılan sağlı-sollu 18 hücre ve hamam restore edilmiştir. Anadolu Selçuklularında, bânilerin yaptırdığı tesise gömülme geleneğinden dolayı, tıp medresesi odalarından biri, Gevher Nesibe için sekizgen piramit çatıyla örtülü kümbet olarak inşa edilmiştir.

Sivas, İzzeddîn Keykâvus Dârüssihhası [1217]

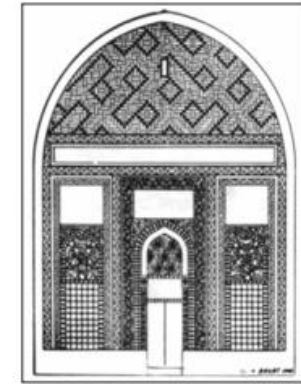
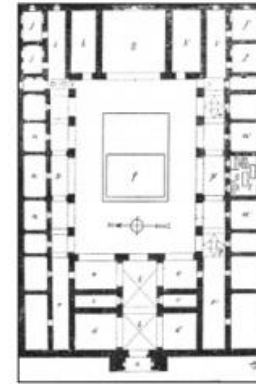
- İzzeddîn Keykâvus tarafından yaptırılmıştır. Yıkılan kısımlarıyla [54.65x61.90 m] birlikte yaklaşık 3400 m² 'dir. Selçuklu dârüşşifâlarının en büyüğüdür.
- 4 eyvanlı açık avlulu medrese tipinde inşa edilen dârüşşifânın zemini taşla kaplanmıştır. 690 m² 'lik avlusunda, etrafı revaklarla çevrilmiş 30 oda vardır. Bânisi İzzeddîn Keykâvus'un dârüşşifâ içindeki türbesinin cephesi, Selçuklu sanatının en zengin sırlı tuğla ve mozaik çini dekoruna sahiptir.
- 1220 tarihli vakfiyesi, Selçuklu dönemi hastahanelerinden günümüze ulaşan tek örnek olduğu için önemlidir. Bu vakfiye sayesinde, o dönem dârüşşifâları hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Her biri 1-2 köyü içine alan 5 çiftlik, 7 parça arazi ve 108 dükkanın geliri vakfedilmiştir.

SİVAS DARÜŞŞİFASI

- Vakıfların idaresi, saray hazinedarı ve Çankırı Dârüşşifâsının kurucusu Cemâleddîn Ferruh'a verilmiştir.
- Müteveli, şarlatanlıktan uzak, tecrübeli ve terbiyeli hekim, cerrah, kehhal ve eczacılar ile hizmetli grubunun ücretlerini tespit etmiş, ilaçlarda kullanılacak hammaddeleri temin etmiştir.
- Vakıflardan artan parayla dârüşşifânın gerekli yerleri tamir ettirilmiş, kalanıyla da yeni gelir kaynakları satın alınmıştır.

Sivas Dârüşşifâsı (A. S. Ünver)

Sivas Dârüşşifâsının planı (A. Gabriel) ve türbe cephesi (A. H. Bayat)

- Divriği, Turan Melek Dârüşşifâsı [1228] Birbirine bitişik cami ve dârüşşifâdan meydana gelen bu kompleksin camisini Mengüceklerin Divriği kolu hükümdarlarından Ahmed Şah, dârüşşifâsını ise eşi Erzincan beyinin kızı Turan Melek sultan yaptırmıştır.
- Dünyada eşi benzeri olmayan Ulucami ve dârüşşifâ kompleksi, şehrin doğu yamacında, meyilli arazi üzerinde inşa edilmiştir. Dârüşşifâ, 4 eyvanlı avlulu medrese planına sahip olmakla birlikte, yöre ikliminin sertliği sebebiyle, üstü 4 sütun üzerinde 3 beşik tonozla örtülmüş, orta kısmın üstündeki fenerle aydınlatılmıştır.
- Avlunun etrafında 7 oda ve ışıklığın altına düşen yerde sekizgen küçük bir havuz vardır. Sağ ön köşeden güney yönündeki asma kata taş merdivenlerle çıkılır. Asma katta giriş cephesi boyunca uzanan büyük bir salon ve 2 oda vardır. Avlunun kuzeydoğu köşesinde, Turan Melek'in cami ve dârüşşifâyâ kapısı olan türbesi bulunmaktadır. Eserin günümüze kadar sağlam kalabilmiş olması Anadolu Türk sanatı için büyük şanstır.

- Türkiye Selçuklu medreselerinde tıp dersleri verildiğine dair bir vesika yoktur. Selçuklu dârüşşifâlarında hem tedavi hizmeti verilmiş, hem de usta-çırak ilişkisi içinde hekim yetiştirilmiştir.

Dârüşifalârda hekim tayinlerine ait vesikalardan 2'si günümüze ulaşmıştır. Bunlardan birinde, Konya Dârüşşifâsı hekimi İzzeddîn'in vefatı üzerine yerine tayin edilen Burhânüddîn Ebû Bekr'e, hastalarına şefkat ve merhametle davranması, hastalar ve deliler arasında fark gözetmemesi istenmiş, aylığını dârüşşifâ vakıflarından alacağı belirtilmiştir. Diğer vesikada ise Şerafeddîn Ya'kûb'un başarılı bir hekim olmasından dolayı hastahaneye tayin edildiği bildirilmiş, zenginler ve fakirler arasında ayırım yapmaması ve ilaçların terkiibini klasik tıbbi eserlerden farklı yazmaması istenmiş, hastahanedeki tıbbi eğitim sırasında öğrencilerin mesleki problemlerini açık delillerle aydınlatması gerektiği vurgulanmıştır.

Anadolu Selçuklularının ilk 150 yıllık döneminde, pozitif bilimler ve felsefe, sultanlar ve devletin ileri gelenleri tarafından teşvik edilmiş ve himaye altına alınmıştır. Bu dönemde Anadolu'da yazılan kitapların büyük kısmı tıp, felsefe ve astronomiyle ilgilidir. Bilim adamları, elde ettikleri bilimsel verileri Ahi teşkilatıyla iş alanına dönüştürmeye çalışmışlardır. Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren [ö. 1261], bilimin amelden önce geldiğini, bilimsiz amelin fayda sağlamayacağını, kişinin işine bilimi kattığı ölçüde şahsiyet kazanacağını vurgulayarak bilimsel verilerin işe yönlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Türkiye Selçukluları dönemi hekimleri hakkındaki bilgileri, tarih kitapları, münşeat mecmuaları, edebi eserler ve günümüze intikal etmiş yazma eserlerden takip edebiliyoruz. Bazı yayınlarda Anadolu Selçuklularında hekimbaşılık makamının olduğu zikredilse de, bununla ilgili hiçbir vesika bulunamamıştır.

Günümüze ulaşan kaynaklar, Selçuklu dönemi Anadolu'sunda tıbbi alanda büyük ilerlemeler kaydedildiğini, şehirlerde pekçok hekimin olduğunu göstermektedir. Bilhassa II. Kılıç Arslan ve Alâeddîn Keykûbâd döneminde Anadolu'ya davet edilen bilim adamları arasında çok sayıda hekim olduğu bilinmektedir. Bunların büyük kısmı Azerbaycan kökenlidir. Selçuklu hükümdarları, gerekli gördükleri takdirde, değerli hekimleri sağlıklarını korumaları ve tedavilerini yapmaları için görevlendirmişlerdir. Geniş bilgileri, entelektüel kişilikleri ve şöhretleri sebebiyle bazı hekimler politik görevlerle dış ülkelere gönderilmiştir.

Hekimlerin bir kısmı dârüşşifâlarda görev yapmış, bir kısmı şehirleri ve kasabaları dolaşarak mesleklerini icra etmişlerdir. Tabip Sa'düddîn Mes'ûd, arkadaşına yazdığı mektupta, Sinop, Kastamonu, Amasya, Niksar gibi şehirleri dolaşarak hastaları tedavi ettiğini, bir an evvel dönmek istediğini, fakat bazı hastaları tedavi etmek için Canik taraflarına gitmesi gerektiğini belirtmiştir.

En Önemli Selçuklu HEKİMLER

- Şöhret sahibi hekimler için melikü'l-hükemâ, sultânu'l-etibbâ, Eflâtûnu'd-dehr,
 - Bokratu'l-'asr, Mesîhü'z-zaman, fahru'l-millet ve dîn gibi hitaplar kullanılmıştır.
 - Anadolu Selçukluları döneminde yaşamış, eserler vermiş, hükümdarlar tarafından
 - davet edilmiş ve geçici süre Anadolu'da kalarak mesleğini icra etmiş çok
 - sayıda hekim vardır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:
- Hekim Bereket Tuhfe-i Mübârizî'si Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe tıp kitabıdır. Anadolu Türk beyliklerinden Aydınoğlu Mehmet beye sunulduğu zannedilmiştir.
 - Önsözünde kitabını önce Lübâbu'n-Nuhâb adıyla Arapça yazdığını, sonra Tuhfe-i Mübârizî adıyla Farsça'ya tercüme ettiğini, Alâeddîn Keykûbât'ın Amasya valisi Mübârizüddîn Halifet Gâzi'nin çok beğendiğini, "Türkçe yazılsaydı çok değerli olurdu" dediğini, bunun üzerine Türkçe'ye tercüme ettiğini belirtmiştir. Kitâb-ı Hulâsa der 'İlm-i Tıb adlı bir eseri daha vardır. Ekmeleddîn Müeyyed el-Nahçuvânî Nahçuvan doğumludur. Tıp tahsilini nerede yaptığı ve Konya'ya ne zaman geldiği hakkında bilgi yoktur. Mevlânâ tarafından "özü doğru oğlumuz" diye vasıflandırılmıştır.
 - Sarayın, devlet erkânının ve Mevlânâ çevresindekilerin yüceltici hitaplarından (melikü'l-hükemâ, ve'l-etibbâ, reisü'l-etibbâ, hükemâ-i cihân, sultân-ı etibbâ-i zaman, iftîhâru'l-etibbâ, tedbîr-i dehr, Bokratı'l-'asr, Calînûsu'lfazl, Calînûsu'z-zaman, Eflâtûnu't-tedbir, Eflâtûnu'z-zaman), devrinin tanınmış hekimlerinden olduğu anlaşılmaktadır.

XIV yy. Selçuklu Yıkılıp, Osmanlı Kurulurken BEYLİKLER

- Türkiye Selçuklularının dağılmaya yüz tuttuğu XIII. yüzyılın ortalarında Anadolu, Moğollara karşı başlayan Türkmen hareketiyle, biri İlhanlı devleti ile onun kuklası Selçuklu sultanlarının egemen olduğu doğu, diğeri uçlardaki Türkmenlerin hâkim olduğu batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- Batı sınır bölgelerinde (Eşref, Hamid, Sahipata, Germiyan) ve sınır ötesinde Bizans toprakları üzerinde kurulmuş Türkmen egemenliğindeki yarı bağımsız batı uç beylikleri (Menteşe, Aydın, Saruhan, Karesi, Osmanlı), Selçukluların Moğol valileriyle ilişkilerinin zayıflamasıyla, merkezle bağlarını azaltmaya başlamışlardır.

Türkiye Selçuklu medreselerinde tıp dersleri verildiğine dair bir vesika yoktur.

- Selçuklu dârüşşifâlarında hem tedavi hizmeti verilmiş, hem de usta-çırak ilişkisi içinde hekim yetiştirilmiştir. Dârüşifalârda hekim tayinlerine ait vesikalardan 2'si günümüze ulaşmıştır.
- Bunlardan birinde, Konya Dârüşşifâsı hekimi İzzeddîn'in vefatı üzerine yerine tayin edilen Burhânüddîn Ebû Bekr'e, hastalarına şefkat ve merhametle davranması, hastalar ve deliler arasında fark gözetmemesi istenmiş, aylığını dârüşşifâ vakıflarından alacağı belirtilmiştir.
- Diğer vesikada ise Şerafeddîn Ya'kûb'un başarılı bir hekim olmasından dolayı hastahaneye tayin edildiği bildirilmiş, zenginler ve fakirler arasında ayırım yapmaması ve ilaçların terkebini klasik tıbbi eserlerden farklı yazmaması istenmiş, hastahanedeki tıbbi eğitim sırasında öğrencilerin mesleki problemlerini açık delillerle aydınlatması gerektiği vurgulanmıştır.

AHI DEVLETİ

- Anadolu Selçuklularının ilk 150 yıllık döneminde, pozitif bilimler ve felsefe, sultanlar ve devletin ileri gelenleri tarafından teşvik edilmiş ve himaye altına alınmıştır.
- Bu dönemde Anadolu'da yazılan kitapların büyük kısmı tıp, felsefe ve astronomiyle ilgilidir. Bilim adamları, elde ettikleri bilimsel verileri Ahi teşkilatıyla iş alanına dönüştürmeye çalışmışlardır.
- Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren [ö. 1261], bilimin amelden önce geldiğini, bilimsiz amelin fayda sağlamayacağını, kişinin işine bilimi kattığı ölçüde şahsiyet kazanacağını vurgulayarak bilimsel verilerin işe yönlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

- Günümüze ulaşan kaynaklar, Selçuklu dönemi Anadolu'sunda tıbbi alanda büyük ilerlemeler kaydedildiğini, şehirlerde pek çok hekimin olduğunu göstermektedir.
- Bilhassa II. Kılıç Arslan ve Alâeddîn Keykûbâd döneminde Anadolu'ya davet edilen bilim adamları arasında çok sayıda hekim olduğu bilinmektedir. Bunların büyük kısmı Azerbaycan kökenlidir. Selçuklu hükümdarları, gerekli gördükleri takdirde, değerli hekimleri sağlıklarını korumaları ve tedavilerini yapmaları için görevlendirmişlerdir.
- Geniş bilgileri, entelektüel kişilikleri ve şöhretleri sebebiyle bazı hekimler politik görevlerle dış ülkelere gönderilmiştir. Hekimlerin bir kısmı dârüşşifâlarda görev yapmış, bir kısmı şehirleri ve kasabaları dolaşarak mesleklerini icra etmişlerdir.
- Tabip Sa'düddîn Mes'ûd, arkadaşına yazdığı mektupta, Sinop, Kastamonu, Amasya, Niksar gibi şehirleri dolaşarak hastaları tedavi ettiğini, bir an evvel dönmek istediğini, fakat bazı hastaları tedavi etmek için Canik taraflarına gitmesi gerektiğini belirtmiştir.
- Evhadüddîn Kirmânî menakıbından, Selçuklu Anadolu'sunda kemerinde alkol ve yağ dolu bakır matara ve mil bulanana gezici kulak temizleyicilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bugün aynı yörelerde katarakt ameliyatları yapan gezici kırlangıç uşakları'nın da o dönemde var olduğu düşünülebilir.
- Kırlangıç uşakları: Bir sonraki slayt

Kırlangıç Uşakları

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ali_bayat_anadolu_tibbi_folklorunda_goz_hastaliklari.pdf

Türkiye'nin her bölgesinden derlenmiş verilerle Anadolu'da göz hastalıklarının tedavisi için halk hekimliğinde büyük bir birikimin mevcudiyeti görülmektedir. İlmî tıpta binlerce yıldır ayrı bir ihtisas dalı olan göz hastalıklarının bazı bölgelerimizde Otacı (Gaziantep³⁰), Sıkıcı (Kilis^{58, 56}), Kırlangıç Uşağı gibi özel kişiler elinde yürütüldüğü ve bunlardan Güneydoğu Anadolu'ya has gibi görünen katarakt ameliyatlarını yapanların, bölgenin tarihi Kuzey Mezopotamya toprakları içinde olması, buralarda Hammurabî'den beri (M.Ö. XVII. yy.) yapıldığı bilinen göz ameliyatlarının, bu medeniyetin kalıntısı olarak devam ettiğini zayıf da olsa düşündürmektedir. Ayrıca tedavi amacıyla hemen tamamının Hititler tarafından kullanıldığını bildiğimiz Anadolu florasının, günümüzde de aynen benimsendiği derlemelerden anlaşılmaktadır.

Anadolu Beylikleri (14. yüzyıl)

Anadolu'nun Türkleşmesi

- Türkmen beylikleri, XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ilk yarısı arasındaki 100 yıl içinde Batı Anadolu'nun zengin ovalarına yerleşip Ayasuluk, Balat gibi milletlerarası ticaret limanlarına sahip olmuş, bölgede ticaretin canlanmasıyla çarşılar ve mimari eserlerle donatılmış şehirlerinde Türk-İslam kültürünün gittikçe geliştiği küçük devletçiklere dönmüşlerdir.
- Türkmen devletçiklerinin hükümdarlarının çoğu, toprak kazanmak ve siyasi açıdan toparlanmak için mücadele etmiş, ülkelerini sosyal ve dini eserlerle donatarak buralara Türk damgasını vurmuşlardır.

Osmanlı Tıbbı XIV yy.

- Anadolu Selçuklu devletinin XIV. yüzyılın başında ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan feodal Türkmen beyliklerinden biri olan Osmanlı beyliğinin XV. yüzyılın ortalarında diğer beylikleri kendi idaresi altında toplayarak Anadolu'da birliği sağladığı Fatih dönemine kadarki süresini Beylikler dönemi içinde mütalaa edilebileceği için sağlık hizmetleri bu kapsamda ele alınmıştır.

Anadolu'nun Türkleşmesinde

- Beylikler dönemi önemli bir aşama olmuştur. Göçebe Türkmen topluluklarının yerleşik düzene geçmesi ve ülkenin parçalanmışlığı Bizans kültürünün yok olmasını hızlandırmıştır. Batılıların daha XI. yüzyılın sonunda Türkiye demeye başladığı Anadolu, Türkmenler sayesinde tamamen bir Türk ülkesi olmuştur.
- Bu dönemin en bariz özelliği, Türkçe'nin devlet ve yazılı edebiyat dili olarak öne çıkmasıdır. Beyler Arapça ve Farsça bilmediğinden, yazılan eserlerin daha Türkçe olmasına özenmiş, hem kendilerinin hem de halkın istifade etmesini gözönünde bulundurmuşlardır.
- Bilim ve kültür adamlarını teşvik için birbirleriyle yarışan Germiyan, Aydın, Candar ve Osman oğulları adına pekçok tıbbi eser yazılmıştır.

TIP DİLİNİN TÜRKÇELEŞMESİ

- Emevi hükümdarı Abdülmelik'in fethedilen ülkelerde devlet dilinin Arapça olmasını mecbur tutması, Arapça'nın bütün İslam dünyasında devlet ve bilim dili olarak yerleşmesiyle sonuçlanmıştır.
- Türklerin İslam kültür ve medeniyetine katılmaları sonucunda Türkçe, Arapça'nın ve İran'a yerleşen Selçuklulardan itibaren edebiyatta Farsça'nın etkisi altına girmiş,
 - "Türkler, ailesine Türkçe, Allah'ına Arapça, sevdiğine ise Farsça seslenir" olmuştur.

Anadolu'daki ilk Türkçe tıp eseri

- XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alınan Tuhfe-i Mübârizî olsa da, tıp dilinin Türkçeleşmesi XIV. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır.
- İslam dünyasında Arapça'nın, Hıristiyan Avrupa'da Latince'nin hâkim olduğu ortaçağdaki bu gelişmeler dilimiz ve tıp tarihimiz açısından gurur vericidir.
- Çünkü, Avrupa'da tıp eserlerini milli dille yazma, XVI. yüzyılda Fransa'da A. Paré [1509-90], Almanya'da Paracelsus [1493-1541] ile başlamıştır.

BEYLİKLER DÖNEMİ ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ TIBBİ

- Türkiye Selçuklularının dağılmaya yüz tuttuğu XIII. yüzyılın ortalarında Anadolu, Moğollara karşı başlayan Türkmen hareketiyle, biri İlhanlı devleti ile onun kuklası Selçuklu sultanlarının egemen olduğu doğu, diğeri uçlardaki Türkmenlerin hâkim olduğu batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- Batı sınır bölgelerinde (Eşref, Hamid, Sahipata, Germiyan) ve sınır ötesinde Bizans toprakları üzerinde kurulmuş Türkmen egemenliğindeki yarı bağımsız batı uç beylikleri (Menteşe, Aydın, Saruhan, Karesi, Osmanlı), Selçukluların Moğol valileriyle ilişkilerinin zayıflamasıyla, merkezle bağlarını azaltmaya başlamışlardır.
- Türkmen beylikleri, XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ilk yarısı arasındaki 100 yıl içinde Batı Anadolu'nun zengin ovalarına yerleşip Ayasuluk, Balat gibi milletlerarası ticaret limanlarına sahip olmuş, bölgede ticaretin canlanmasıyla çarşılar ve mimari eserlerle donatılmış şehirlerinde Türk-Islam kültürünün gittikçe geliştiği küçük devletçiklere dönmüşlerdir.
- Türkmen devletçiklerinin hükümdarlarının çoğu, toprak kazanmak ve siyasi açıdan toparlanmak için mücadele etmiş, ülkelerini sosyal ve dini eserlerle donatarak buralara Türk damgasını vurmuşlardır.

Anadolu Selçuklu devletinin XIV. yüzyılın başında ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan feodal Türkmen beyliklerinden biri olan Osmanlı beyliğinin XV. yüzyılın ortalarında diğer beylikleri kendi idaresi altında toplayarak Anadolu'da birliği sağladığı Fatih dönemine kadarki süresini Beylikler dönemi içinde mütalaa ettiğimizden bu bölüm içinde değerlendirilmiştir.

SULTAN-HEKİM İLİŞKİLERİ

Beylikler döneminde sultanlar ve hekimler arasında yakın bir ilişki vardı. Hekimlerin çoğu eserlerini sultanlara takdim ederdi. Sultanlar önemli hekimleri emirlerinde bulundurmamak, gerektiğinde onlara tedavi olmak isterlerdi. Osmanlı beyi Yıldırım Bayezid, Bursa Dârüşşifâsını yaptırdığında [1399], dârüşşifâda ve sarayda çalışması için Mısır sultanı Berkuk'tan hekim istemişti.

⁴⁶ Bu eser yayımlanmıştır: Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî. *Mürşid*. Hazırlayanlar: Ali Haydar Bayat-Necdet Okumuş. İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2004, 546 s.

⁴⁷ *Cevhernâme*'sinin genişletilmiş şekli olup 1430'da II. Murad'a sunulmuştur. Önsözündeki şu ifadeler, taşları tanımak ve gerçeği ile sahtesini ayırtetmek için yazıldığını göstermektedir: "*Hazîne-i ma'mûreye fevâ'id ilminden bir risâle tuhfe ve hediye ile dem diyü her çend fikr ve te'emmül itdüm.. ben fakir ve hakir dahı bu fennün mu'teber kitâblarından ve hâtrunda olan mesmû'âtdan fevâ'id ve letâyif ve mesâyil cem' itdüm. Bu kitâbı otuz iki bâb üzre yazdum ve her bâbı bir cevhere mahsûs itdüm. Ol bâb içindeki cevher neden olduğın ve nite olduğın ve eyüsün ve yatlusun ve hasiyyetin ve fâyidesin ve kıymetin ve ne yirde olduğın ve celâsın ve düzmesin ve saklanmasın beyân itdüm.*" Tıptaki kullanımları da aktarıldığından tıbbi eser zannedilmiştir. Bu eser yayımlanmıştır: Muhammed b. Mahmûd-ı Şîrvânî. *Tuhfe-i Murâdi*. Hazırlayan: Mustafa Argunşah. İnceleme-Metin-Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999, 586 s.

Dönemin Başlıca Hekimleri

- Hacı Paşa Aslen Konyalı olup tahsil için gittiği Kahire'de çalışkanlığı ve zekâsıyla başarılı bir öğrencilik hayatı geçirmiş, bir ara tutulduğu ağır hastalık sebebiyle tıbbı ilgi duymuş, bu alanda da kendini yetiştirmiş, Kalavûn Hastahanesinde uzun süre hekim olarak çalışmıştır. Kahire'de bulunduğu sırada da onu destekleyen Aydınoğlu İsa beyin daveti üzerine Ayasuluk'a (günümüzdeki Selçuk ilçesi) giderek kadılığın yanısıra Aydınoğlu sarayının hekimliğini de üstlenmiş ve medreselerde hoca olarak çalışmıştır. Muhtemelen 1424'te Birgi'de vefat etmiştir. 1935'te mezarının bulunduğu yere mermer bir anıt yapılmıştır.

- Hacı Paşa Anadolu'nun İbn-i Sinası olarak ün yapmış Selçuklu hekimidir.
- Konyada medrese öğreniminden sonra Mısır'a giderek el-Ezherde din bilimleri öğrenimi görmüştür.
- Yakalandığı ağır bir hastalıktan dolayı sık sık hekimlere başvurmak zorunda kalınca tıp mesleğine ilgi duymuş, Mısırın önde gelen bilginlerinden fen ve tıp bilimlerini öğrenmiştir. Bilgi ve becerisi ile kısa zamanda tanınarak Mısırın en ünlü hastanelerinden olan Mansuriye Kalavun Darüşşifasında çalışmaya başlamış ve burada başhekimliğe kadar yükselmiştir.
- Aydınoğlu İsa Beyin daveti üzerine Aydınoğlu gelmiş ve Selçuk ile Birgi'de kadılık ve hekimlik görevlerinde bulunmuştur.
- Hem din bilimlerinde hem de tıp alanında değerli eserler yazan bilim insanının Aydınoğlu İsa Bey adına yazdığı Şifaül-Eskâm ve Devâül-Alâm adlı eseri, bunların içerisinde en ünlüsüdür.

Örnek Soru ve Cevap : Anadolu'nun İbni Sina'sı Kimdir?

Hacı Paşa Kimdir? (ö. 827/1424 [?])

Esas adı Celaleddin Hızır olan Hacı Paşa, Anadolu'nun İbni Sina'sı olarak anılan müfessir, kelam âlimi ve **hekimdir**. Hıdır bin Ali bin Hattâb da denilmektedir. Lakabı Celâlüddîn'dir. Aslen Konyalı olan Hacı Paşa, tahsiline Mısır'daki Şey-huniyye Medresesi'nde devam etmiş ve burda bulunan ünlü Hanefi faki-hi Ekmeleddin Babertl'den dini ve akli ilimleri eğitimi almıştır. Zekası ve çalışkanlığı ile hocasının takdirini kazanması ile bilinir. Anadolu'dan eğitim almak için Mısır'a gelen Molla Fenari, şair Ahmedi, Bedrettin Simavi, Seyyid Şerif gibi kişiler Hacı Paşa'dan yakınlık görmüşlerdir.

HACI PAŞA'nın ESERLERİ :

- 2'si Kahire'de (el-Te'âlîm fî 'İlmi't-Tıb, el-Ferîde fî Zikri'l-Ağziyeti'l-Müfîde) [1370],
- 4'ü Ayasuluk'da (Şifâ'ü'l-Eskâm ve Devâü'l-Âlâm, el-Usûlü'l-Hamse,
- Kitâbu's-Sa'âde ve'l-İkbâl, Müntahab-ı Şifâ, Teshîl) yazılmış 7 tıp kitabı vardır.
- Bunlardan 2'si Türkçe, diğerleri Arapça kaleme alınmıştır.
- Eserlerinden özellikle 3'ü çok tanınmış ve Anadolu Türk hekimleri tarafından yüzyıllarca el kitabı olarak kullanılmıştır.
- Şerhu Levâmi'i'l-Esrâr fî Şerhi Metâli'i'l-Envâr adlı mantıkla ilgili eseri ve Mecma'u'l-Envâr fî Cemî'i'l-Esrâr adlı II. Murad'a sunduğu 10 ciltlik Kurân tefsiri de vardır.

Mehmed bin Mahmûd-ı Şirvânî

- Şirvân'lı veya Şirvân'dan Anadolu'ya yerleşmiş bir aileye mensuptur. Hayatıyla ilgili bilgileri eserlerinden tespit edebilmiştir.
- Cevhernâme adlı eserinden, dünyevi ve uhrevi bilimleri tahsil ettikten sonra Anadolu'da tıp bilimiyle meşgul olduğu anlaşılmaktadır.
- Menteşe oğlu İlyas beye [1402-21] İlyâsiyye; Germiyan oğlu Ya'kûb beye [1388-90/1402-29]
- Ya'kûbiyye; Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed'e [1402-21]
- Sultâniyye; II. Murad'a [1421-51] Tuhfe-i Murâdî; Osmanlı devlet adamlarından Timurtaş oğlu Umur beye [ö. 1461] Cevhernâme adlı eserlerini ithaf etmiştir.

Mehmed bin Mahmûd-ı Şîrvânî

- Devrinin neredeyse bütün önemli kişilerine bir eserini ithaf ettiği halde, bu isimler arasında Fatih'in bulunmamasına ve son eseri Mürşid'in yazılış tarihine [1438] bakılarak, 1375-1450 arasında yaşadığı söylenebilir.
- Tuhfe-i Mûrâdî'yi Bursa'da yazması hayatının son dönemini Bursa'da geçirdiğini göstermektedir.
- 12 eserinden tıpla ilgili olan 11'inin 4'ünü Arapça, 7'sini Türkçe yazmıştır. İlk devir Osmanlı tıbbında bu kadar eser veren ikinci bir yazarı yoktur. Eserlerinin XV. yüzyıl başında dönemin bilimsel zihniyetini mükemmel bir şekilde yansıtması ve bugün hemen herkesin anlayabileceği sade bir Türkçe'yle yazılmış olması Şîrvânî'yi daha da önemli kılmaktadır.

SULTAN-HEKİM İLİŞKİLERİ

- Beylikler döneminde sultanlar ve hekimler arasında yakın bir ilişki vardı. Hekimlerin çoğu eserlerini sultanlara takdim ederdi.
- Sultanlar önemli hekimleri emirlerinde bulundurmak, gerektiğinde onlara tedavi olmak isterlerdi.
- Osmanlı beyi Yıldırım Bayezid, Bursa Dârüşşifâsını yaptırdığında [1399], dârüşşifâda ve sarayda çalışması için Mısır sultanı Berkuk'tan hekim istemişti.

HARNAME

- Çelebi Mehmed, Karamanoğulları'na düzenlediği sefer sırasında [1415] Ankara'da hastalanmış, hekimleri başarılı olamayınca Germiyanoglu sarayında göreve yapan hekim Sinan'ı davet etmişti. Hekim Sinan, sultana ruhi bunalım teşhisi koymuş, tedavisinin “hemen sevinmek” olduğunu söylemişti.
- Bir süre sonra sultan iyileşmiş, hekim Sinan'a kıymetli hediyelerle birlikte Tokusta köyünü tımar olarak vermişti.
- Hekim Sinan eve dönerken eşkiyalar tarafından soyulmuş, bu olay vesilesiyle Harnâme adlı manzum eserini yazmıştı. Edebiyatımızda Şeyhî olarak tanıdığımız hekim Sinan'ın bu eseri klasik Türk edebiyatının temellerinden biri olmuştur.

SAĞLIK HAYATI ve Osmanlı XIV yy.

- Beylikler döneminde de sağlıkla ilgili müesseseler kurulmuş ve buralara gelir kaynakları tahsis edilmişti. Anadolu Selçuklularına ait Karatay Kervansarayında, hastalanan misafirlerin hekim ve tedavi masrafları için tahsisat ayrılmıştı.
- Kütahya'da Germiyanoglu Ya'kûb bey tarafından yaptırılan imaretin taşa kazıtılarak duvara konan Türkçe vakfiyesindeki "ve dahı anda kim haste olası olursa, ana hekim getüreler, 'ilâc itdüreler ve hekim hakkını vireler ve edviye bahâsın vireler" satırlarından anlaşıldığı üzere, hastalananların muayene ve tedavileri ücretsiz yapıyordu.

- Osmanlı beyliğinde ise Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan ve Osmanlı devletinin ilk, dönemin tek hasta hanesi olan Bursa Dârüşşifâsı zengin gelir kaynaklarıyla vakfedilmişti ve ücretsiz hizmet veriyordu.
- Aydınoğulları, çeşitli din ve mezheplerden bilim, tıp ve sanat adamlarını himaye etmiş, bilhassa hekimlere büyük saygı göstermişlerdi.
- Arap gezgini İbn Battuta, Aydınoğlu Mehmed beyi ziyareti sırasında, saraya gelen Yahudi hekimin selamına kadı ve müderrisin ayağa kalkarak karşılık verdiğini, hekimin sultanın önündeki sedire oturduğunu kaydetmiştir.

I. Beylikler dönemi :

- II. Klasik dönem 1. İslam tıbbının devamı olan klasik dönem [1450-1730] 2.
- Batı tıbbını tanıma ve tercüme dönemi [1730-1827]
- III. Batıya açılma ve modernleşme dönemi [1827 sonrası]

Osmanlı beyi Yıldırım Bayezid, Bursa Dârüşşifâsını yaptırdığında [1399], dârüşşifâda ve sarayda çalışması için Mısır sultanı Berkuk'tan hekim istemişti.

- XIII. yüzyıl sonlarında özellikle Batı Anadolu'da ortaya çıkan ve XV. yüzyılın ilk çeyreğine kadar siyasi varlıklarını sürdüren Türkmen beylikleri, aralarında farklı siyasi teşekküller olsa da, kültürel altyapı, anlayış ve değerler bakımından aynı temeli paylaşmışlardır.
- 1350-1450 arasında Anadolu'da iyice hissedilen Osmanlılaşma süreci toplumda önemli bir tepkiyle karşılanmamış, beylikler tedricen Osmanlı idaresi altına girmiştir.
- Bölgedeki sosyal yapıyı ve bunun sağladığı avantajları iyi kullanan Osmanlı beyliği Batı Anadolu'da birliği sağlamıştır. Bu oluşumda, aynı temeli paylaşan beyliklerin iltihakı ve etkileşimi rol oynamıştır. Bu terkip gittikçe yayılmış ve sadece Anadolu'da değil, Rumeli'de de kendini göstermiştir.

Osmanlı beyliğinin XV. yüzyıl ortalarında Anadolu'da birliği sağlaması ve Fatih Sultan Mehmed'in takip ettiği siyaset, kültür ve bilim politikası sayesinde İstanbul, kültür ve bilimde ileri durumdaki Kahire, Şam, Bağdat, Tebriz, Meraga, Semerkand ve Buhara'nın yerini alarak Türk-İslam dünyasında bilim ve sanat merkezi (dâru'l-ilm) olmuştur.

- Anadolu'nun cazibesine kapılan pekçok bilim adamı, sultanların davetiyle Osmanlı topraklarına yerleşip burada hizmet etmiştir. Klasik dönem Osmanlı tıbbı, Anadolu Selçuklu tıbbi gelenekleri ile dönemin kültür merkezleri olan Mısır, Suriye, İran ve Türkistan'dan gelen bilim adamları sayesinde gelişmiştir.
- Osmanlı tıbbı, tıbbi problemlerin çözümünü İslam tıbbında aramış, Rönesans sonrası Avrupa'da gerçekleşen büyük tıbbi gelişmeleri başlangıçta uzaktan da olsa takip etmeye çalışmış, daha sonra tıbbi eserlerin tercümeleriyle tanışmış, zamanla bunları benimseyip İslam tıp geleneğinden Batı tıbbına yönelmiştir.

Osmanlı Tıbbı

- 5000 yıllık tıp tarihi sahnesinde yaklaşık 600 yıl görünen Osmanlı tıbbı 3 başlık altında incelenebilir:
- I. Beylikler dönemi
- II. Klasik dönem
 1. İslam tıbbının devamı olan klasik dönem [1450-1730]
 2. Batı tıbbını tanıma ve tercüme dönemi [1730-1827]
- III. Batıya açılma ve modernleşme dönemi [1827 sonrası]